

MEDVETANDEGÖRANDE ORD

Cecilia Hörngren

Vid slutet av mitt första år på Chalmers arkitektur berättade en student från fyran entusiastiskt att en bok om designprocessen hade fått pusselbitar att falla på plats. Det verkade vara exakt vad jag den sista tiden hade gått och funderat över. Vi pratade vidare och kaffepausen tog plötsligt slut utan att jag kommit ihåg att fråga efter bokens namn.

Det visade sig inte vara så lätt att hitta boken. Över sommarlovet lånade jag alla böcker jag kunde tänka mig i ämnet, men ingen verkade vara den rätta. Kanske hade jag inte hittat det rätta sökordet? Vid utvärderingstillfällena i slutet av kurser försökte jag fråga efter information om designprocessen men bemöttes då oftast av en mur av oförstående. Kunde jag inte ställa frågan rätt? Attityden från lärare och även från en del studenter var: Känner du dig frustrerad inför designandet? Du söker alltså en metod att gå efter? Ett ordlöst inre försvarstal växte: *"Nej, ni förstår inte! Det är inte någon fyrkantig metod jag önskar beskriven. Jag vill ha ORD! Ord som medvetandegör."*

Termerna metod och designprocess föreföll vara laddade med någon för mig outgrundlig dold värdering, som gjorde att försök till samtal om begreppen blev Kafkaaktiga. Men, efter varje misslyckat försök från min sida att ställa frågan försökte jag om-

formulera den till nästa tillfälle. Vid slutet av höstterminen i trean gav min frågvishet till slut resultat.

DEN REFLEKTERANDE HANDLINGEN

Ett av mina första fynd var uttrycket *"den reflekterande handlingen"*. Ett beskrivande begrepp som Donald Schön, professor i arkitektur, myntade på 80-talet i en bok om professionella designers tänkande och reflekterande: *The Reflective Practitioner - How Professionals Think in Action*. Som motsats till "teknisk rationalitet" där varje fråga har ett svar beskriver han den reflekterande handlingen som ett förhållningssätt där designern tillåter sig vara förvånad, förbryllad eller förvirrad i en situation som verkar vara oviss eller unik, och i den situationen reflekterar över det han har framför sig, och kanske genomför experimentella handlingar som öppnar för nya reflektioner. Schön skriver också att en del professionella upplever det bekymmersamt att inte kunna ge en redogörelse för sin reflekterande handling, att inte kunna försvara dess kvalitet och styrka. Det var en bra formulering av det jag sökte finna ord för.

Edward de Bonos namn dök upp och jag kom ihåg hans bok om lateralt tänkande, *Tänk kreativt*, där han inledningsvis redogör

för skillnaden mellan lateralt och vertikalt tänkande. Han beskriver vertikalt tänkande som ett tankesätt där man tar sig fram steg för steg och söker det som är relevant, medan det laterala tänkandet framställs som mer gränsöverskridande, ett sätt att bearbeta information på ett öppet sätt, inte alltför hårt bundet till dragna slutsatser. De Bono skriver: "*Man kan inte få ett hål på ett nytt ställe genom att gräva djupare. Vertikalt tänkande används för att gräva samma hål djupare. Lateralt tänkande används för att gräva hål på ett annat ställe.*"

Både Schön och De Bono beskriver vårt samhälle som premierande rationellt eller vertikalt tänkande. Författarna vill med sina respektive böcker uppmärksamma den aspekt av tänkandet de tycker är försummad, nämligen det laterala tänkandet eller den reflekterande handlingen. Varför behövde Schön på 80-talet propagera så intensivt för den reflekterande handlingens existens och betydelse, något jag själv som arkitektstudent idag uppfattar som självklart?

FORSKNING

Mitt intryck efter läsningen av designteoretikern Jerker Lundequists beskrivning av designteoriens uppkomst i tidningen *Nordisk arkitekturforskning* 1992:4, var att det verkar som om det under större delen av 1900-talet funnits lösningar som resulterat i att man velat bortse ifrån, eller inte tala om den reflekterande handlingen. Lösningar som jag gissar har berott på det industrialiserade

samhällets förtjusning över teknik och förnuft. Medan det nu, i vår postindustriella del av historien, verkar som man börjar tänka på helheten igen.

Lite förvånat upptäckte jag att forskningen i designteori är rätt ung. Sökandet efter en ökad förståelse av designprocessen, som forskningsämne kallat designteori, var något man började syssla med så sent som på 1960-talet. Man försökte då framställa den perfekta metoden med syfte att rationalisera designprocessen. Uppfattningen var då att ett designuppdrag kunde göras till ett problem med ett antal delproblem som sedan kunde lösas var för sig. Kunde detta vara orsaken till att jag upplevde ordet metod vara negativt laddat på Chalmers? Att "metod" står för ett specifikt arbetsätt där man utgår från en lista eller en speciell ordning?

Ett efterlängtat belägg för att mitt sökande efter medvetandegörande ord inte var så färdigt som jag ibland i skrivandesvackorna fick för mig att det var, dök upp när jag fortsatte läsningen om designteoriens uppkomst. En arkitekt och matematiker, Christopher Alexander, skrev 1964 i *Notes on the Synthesis of Form* att han ansåg att designteoriens uppgift var att förse designern med begrepp. En grundtanke inom designteoriin sägs sedan dess ha varit "att det industriella samhällets designprocess karaktäriseras av en begreppslig fattigdom, som gjort det svårt för designern att över huvud taget kunna tänka de problem som borde lösas." Det sades för fyrtio år sedan. Nu finns det väl mängder med härliga begrepp där ute som alla utom vi upp till årskurs tre på Chalmers

använder sig av? Eller letar jag efter något som inte finns? - Som pojken som gav sig ut att leta efter grytan med guld som han hört skulle finnas vid regnbågens slut.

MEDVETENHET

En dag när jag promenerade runt i A-husets korridorer och letade efter svar blev jag förärad en innehållsrik liten bok: Anteckningar om designprocessen av Gustaf Rosell, skriven 1990. Här kanske orden jag sökte fanns?

Rosell berättade att det är väldigt "*få designers som är medvetna om sin process eller sin metodik*", men han berättar att han skrivit boken eftersom han vill öka medvetenheten. "*För att man sedan skall kunna utveckla och förbättra sin metodik är det nödvändigt att vara medveten om hur den man redan använder fungerar*".

Det verkade som att jag här hade hittat en bok som kunde ge läsaren de termer och begrepp som saknats. Författaren uttryckte i den en önskan att hans skrift skulle kunna vara till hjälp för den enskilde att utveckla designprocessen genom en pendlning mellan teori och praktik.

Mina funderingar rörde sig bakåt i min tid här på Chalmers. På vilket sätt blev vi arkitektstudenter uppmuntrade att utveckla vår 'metodik'? Sedan det första året har vi fått samla erfarenheter genom praktiska exempel. Vi blev t.ex. i årskurs ett kastade in i ett trettiotal olika mindre och större verklighetsanknutna uppgifter. Samtidigt bemödade man sig med att skapa en kreativ

situation, genom en mängd inspirationsföreläsningar, skissupplevelser och filmer som fick oss att våga glänta på vår personliga bas av erfarenheter och hitta vårt eget sätt att ta itu med uppgifterna. Sammantaget skapades en atmosfär där vi som individer fick dra våra egna slutsatser och samla på oss insikter.

Vi fick praktisk kunskap om designprocessen, även om så vitt jag minns, inte ordet nämndes. Mängder med lärdomar och kunskap i form av upplevelser från experimenterandet med det egna skissandet. Sedan har alla handsrats med den här praktiska upplevda erfarenheten utifrån sin egen individuella läggning. Det vi fick ut av de erfarenheterna är något mer subtilt som vi bär med oss.

De ord jag letar efter kan kanske bäst beskrivas som ord för att medvetandegöra "hur den [metodik] man redan använder fungerar". Helt lätt att komma till klarhet om detta är det inte. Rosell skriver om det visuella tänkandets operationer och säger att "*de flesta av dessa sker utan att vi är medvetna om det. Sällan kan vi efterhand säga vilka visuella tankeoperationer vi har gjort för att lösa ett problem.*"

FÖRHÅLLNINGSSÄTT OCH METODER

En annan bok som stacks i min hand av en engagerad forskare på Chalmers var psykologen Pirjo Birgerstams bok Skapande handling, där hon bl.a. intervjuar några arkitekter. Klas Tham, arkitekt

och professor vid Lunds tekniska högskola samt delägare i Arken Arkitekter AB, förklarar:

"Det här med metoderna, det är det enkla, det kan man lära ut. Men det svåra är detta med förhållningssättet. Det är känsligare, det är mer personligt. Det handlar om att våga vara i det kaotiska icke-vetandet en stund. Att slappna av och hålla på att leka lite. Att tänka på frågorna. Att vara öppen och nyfiken inför möjligheter. Att inte drabbas av en kramp och tro att man ska hitta på några märkvärdiga saker. Det handlar bara om att tillräckligt omsorgsfullt tänka sig in i programmet. Och att våga låta kroppen jobba och rita."

Klas Tham väljer att dela upp det jag kallat för designprocessen i två delar, förhållningssätt och metoder. "Förhållningssätt" tycker jag fungerar bra tills vidare som beskrivning på det jag söker efter ord för. Förhållningssättet skulle kanske också kunna innefatta Schöns reflekterande handling.

Tham tyckte att det var lätt att lära ut metoderna. När jag tänker på min utbildning hittills tycker jag att vi har fått en mängd metoder serverade som man kan plocka och använda efter eget tycke, fast utan att benämningen metod nämnts. Varför har jag en känsla av att ordet metod är negativt laddat? Jag har själv blivit smittad av den laddningen. Finns det en rädsla för att förlora kontakten med naiviteten? Det är klart att naiviteten är skön att ha kvar i vissa lägen. Jag förstår Jan Gezelius när han säger *"Det ska dröja länge innan man ser naivt igen. Som lärare har jag ofta önskat att det funnes ett paraply över studenterna mot det nedfall av förebilder som*

regnar över dem från arkitekturtidskrifterna".

Nu tror jag inte att studenter är oförmögna att sålla. Vi är vana vid ett mediebrus och har strategier för att ta in det vi tycker oss ha nytta av och stoppa in det i fack, där vi kan hämta informationen vid behov, utan att det nödvändigtvis gör oss till blinda efterapare av arkitektur eller metoder som är på modet. Paraplyet föredrar vi att hålla i själva, framför att någon annan håller upp det åt oss.

Vid det här laget hade jag på min upptäcktsfärd fått tag på en hel del tankar och begrepp som gjorde att mitt inre moln klarnade lite vad det gällde innehållet, men en oväntad dörr hade också öppnats. Dörren till ett mentalt klimat på Chalmers rörande designprocessen, som förmodligen speglar attityder och uppfattningar inom vår profession. Attityder jag tidigare bara anat.

KUNSKAPSPROCESSER

En mening i boken *Arkitektur som kunskap* av Björn Linn, professor emeritus i Arkitekturhistoria & Teori, blev en hjälp att förtydliga vilka medvetandegörande ord jag egentligen är ute efter. Linn beskriver hur vi använder generaliserande begrepp, och redogör för ett försök att skapa en kunskapstypologi där man kan tala om

"tre slags kunskap: '(1) påståendekunskap eller teoretisk kunskap, (2) färdighetskunskap eller praktisk kunskap, (3) förtrogenhetskunskap' (exemplifierad med 'att veta hur en klarinett låter eller hur tjära luktar eller hur ordet 'spel' används på svenska')."

Fortsättningsvis förklarar Linn att en sådan generalisering inte överensstämmer med verklighetens nyanser och komplexitet när det gäller inhämtande och brukande av kunskap, men att vi samtidigt har behov av generaliseringar. Även om han själv inte tycker att det är lämpligt att så förenklat beskriva kunskapsformer, beskriver han hur instruktioner och andra former av information måste vara ofullständiga om vi ska ha nytta av dem. Han refererar bl.a. till hur vi själva mentalt inte arbetar med fullkomlig exakthet utan hur vi förenklar, förstorar eller förminskar helheter för att kunna använda oss av dem. Sedan säger han "*Vi vet bara att formulerandet aldrig kan bli fullständigt, på motsvarande sätt som en modell av verkligheten aldrig kan bli det.*" En modell. Det är ord för en modell jag inledningsvis kallade "ord som medvetandegör"!

Varför ville jag hitta den modellen? Medvetandegörandet av ens egen process samt förståelsen för skillnaden mellan sin och andras processer föreställer jag mig kunna berika både den egna praktiken och samarbetet med andra. Ungefär som psykologen Claes Janssen beskriver tankeverktyg i sin bok *Förändringens fyra rum*: "*Boken jag har skrivit handlar om möjligheten att 'kalla en katt en katt', inte bara tyst för sig själv – fast också det är en stor sak – utan ihop med vem som helst, som ser katten.*" Varför jag funnit så lite material till hjälp att kalla katten för katt?

Kan det ha att göra med våra värderingar? Vår syn på kunskap, både våra egna och samhällets attityder, verkar påverka

på vilket sätt vi talar om kunskap samt hur forskningen inriktar sig på att utforska kunskapsinhämtningen. "*I litteraturen har man såväl idag som under större delen av 1900-talet oftast avhandlat rationalitet som om den vore den enda mänskliga kunskapsformen.*" skriver Pirjo Birgerstam. Hon menar att olika skillnader som brukar tas upp i litteratur mellan intuitiv och rationell kunskapsprocess kan ha lett till missuppfattningar där intuition och rationalitet ses som varandras motsatser, men att hon i de intervjuer hon genomfört tycker sig se ett tydligt växelspel mellan ett rationellt och intuitivt förhållningssätt. Enligt Birgerstam är det först på 90-talet som man börjat låta det intuitiva få plats inom det rationellas ram. Fast Birgerstam påpekar att det bör vara tvärtom, att det rationella tänkandet används inom ramen för det intuitiva.

Riktigt intressant blev det att få reda på att man inom kunskapsteorin fram till sekelskiftet hade haft en annan attityd. En mer självklar acceptans av de två kunskapsvägarnas betydelse. Birgerstam citerar filosofen Henri Bergson som liknar den ena vägen vid ett utifrånperspektiv medan den andra beskrivs som att man tränger in i saken man vill få kunskap om. Sedan förklarar han de två olika kunskapsvägarna med hjälp av ett tänkt föremål i rummet som befinner sig i rörelse, och hur man kan få kunskap om det föremålet på olika sätt. Ett utifrånperspektiv betraktar föremålet ur en synvinkel och når begränsad kunskap om det, medan om man med "inbillningskraft" föreställer sig vara inne i föremålet kan man få kunskap om helheten.

"Det förra är beroende av den synpunkt man väljer och av de sinbilder, genom vilka man uttrycker sig. Det andra utgår inte från någon 'synpunkt' och söker ej heller stöd i någon sinbild. Den kunskap man vinner i förra fallet kan sägas stanna vid det relativa, den andra – där den är möjlig – när det absoluta".

För hundra år sedan var det alltså inte besvärande att tala om inbillningskraft som ett relevant sätt att söka kunskap på.

Enligt Birgerstam är intuition svårfångad i språkliga definitioner eftersom den rationella tanken inte kan sträcka sig utanför sin verklighetsnivå, medan intuitionen däremot kan ta till sig rationell kunskap och "på så sätt göra den intuitiva helhetsförståelsen mer begriplig och precis". Hon säger också att "intuition och rationalitet kan bli så sammanflätade i tänkandet att de är svåra att skilja åt. De kan sägas bilda två olika varandra kompletterande kunskapsvägar i en och samma kunskapsprocess."

ARKITEKTER OM PROCESSER

Vad har arkitekter själva sagt om sina kunskapsprocesser och förhållningssätt? Saxat från Birgerstams intervju med Klas Tham:

"Det är underbart att få vara med i skissprocesser där man är flera personer och där atmosfären mellan dessa personer är trygg, så att man vågar säga dumheter. Jag är grovt bortskämd i det avseendet. Där finns förståelsen för att det inte handlar om att hitta felen utan att hitta potentialen, möjligheten i varje situation. Man vågar spåna, tramsa, skratta - skrattet ligger nära kreativiteten - och säga urkorkade saker. Då

säger inte de andra: 'Gud vilken dum idé, hur kan du vara så dum?' Utan de säger: 'Vilken fantastisk tanke!'. Och då ser de det lilla, lilla fröet av klokhet som fanns i den där stora dumheten, och så nämner de det lilla fröet som man inte själv varit medveten om ens en gång. En grupp människor som funkar bra ihop är mer kreativ än en ensam mycket kreativ person."

"Skissandet handlar om att våga inte veta. Alltså modet att vara i det kaotiska ickevetandet. Man skulle kunna sätta en skylt på sin dörr där det står: 'Jag vet inte, jag letar'. Hela vår kultur talar om att man ska veta. Men vetandet blir lätt stela dogmer som hindrar seendet."

"Att skissa är ett förhållningssätt till livet - att hålla på att tänka på möjligheter. Att inte skissa är att vara oreflekterande och ickegrubblandes över om det finns något bättre alternativ. Det är en medvetenhet om att det finns ytterligare fler och ännu mer underbara alternativ runt hörnet, om man bara skissar en liten stund till."

Citat från intervjuer med Jan Gezelius, ur boken Jan Gezelius (red. Claes Caldenby och Åsa Walldén):

"Det poetiska söks inte med framgång på den flummiga vägen, men på den exakta. ... Därför är inte heller vår regelbok, våra normer en tvångströja, utan en avstamp till det bättre - det skönare - och ett skyddsnät mot det dåliga."

"Många tror att man kan hitta idéer och spåna och tänka nytt hela tiden och vet inte att det är först när man underkastat sig spelreglerna som de riktiga frihetsmomenten inträder. De där ögonblicken i livet, två tre stycken, när man känt att man brutit genom ytan."

Kan man utläsa skilda förhållningssätt till designandet ur intervjuerna med Tham och Gezelius? Eller kan beskrivningarna vara kompletteringar av liknande förhållningssätt, men sett ur olika synvinklar?

ARKITEKTURHANDLINGAR

Nyckeln till orden jag sökte visade sig vara forskaren Catharina Dyrssens beskrivning av arkitekturhandlingar. Om termen ”arkitekturhandlingar” berättade Catharina senare vid en intervju att valet att inte använda ordet designhandlingar eller metoder berott på att arkitekters arbetssätt har mycket lite att göra med produkt-design. Arkitekter arbetar med mer komplexa sammanhang, ett större mått av osäkerhet och kan inte styra på samma sätt som den som t.ex. designar ett handtag kan, utan arkitekter arbetar med öppna dialoger.

I boken *Utforskande arkitektur*, utgiven 2006 (red. Sten Gromark och Fredrik Nilsson), har Dyrssen skrivit ett kapitel om heterogena iscensättningar där hon bl.a. delar upp arkitekturhandlingar i fyra grupper: lösningsorienterande, kartläggande, explorativa och diskursiva/kritiska arkitekturhandlingar, kortfattat återgivna här:

Lösningsorienterade arkitekturhandlingar - utgår från specifika problemformuleringar; identifierar behov eller brister; tar sikte på att i resultatet ge mer eller mindre svar på problemet.

Kartläggande arkitekturhandlingar - i första hand analytiska

med ritningar, bilder och topografiska modeller som främsta redskap för att få överblick och kontroll över en situation. Samlar data som grupperas o sorterats, samlandet leder till ställningstaganden.

Explorativa arkitekturhandlingar - har ingen tydlig problemidentifiering eller hägrande lösning. I stället är syftet att göra oförutsedda upptäckter och avtäcka dolda potentialer, nya innebörder, sammanhang och avgränsningar i en situation genom att t.ex. uppfinna lekar, förändra situationen och genomföra experiment. Den explorativa handlingen är utpekande men samtidigt undrande - Skulle det kunna vara så här?

Diskursiva, kritiska arkitekturhandlingar - att interferera med givna ordningar och avtäcka dolda potentialer och sammanhang; kritiskt undersöka, aktivt provocera eller konstruera om strukturer och mekanismer relaterade till makt. Hur, varför är det så här? Kan det vara annorlunda?

De lösningsorienterande och kartläggande handlingarna beskriver Dyrssen som låsande, eller konvergerande, komprimerande, medan de explorativa och diskursiva, kritiska handlingarna ses som öppnande, eller divergerande, uppbrytande.

Något i Dyrssens text fick mig att fundera över om det kan vara så att man bäst definierar förhållningssättet som personligt. Eller är det bättre att använda ordet förhållningssätt i betydelsen angreppssätt i ett projekt? Är det så att en del trivs med att använda ett flertal olika förhållningssätt medan andra använder ett?

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Ungefär samtidigt hittade jag en bok om John Lautner (*John Lautner - Disappearing Space* av Campbell-Lange, 2005) med vilkor i Kalifornien som han ritat. Den ena var inte den andra lik utan de hade innovativt varierade konstruktionslösningar. De uppvisade en strävan efter att upplösa gränsen mellan ute och inne på olika, ej repetitiva, sätt. Ingen tydlig Zaha Hadid- eller Frank O. Gehry-stil. Ett personligt förhållningssätt behöver inte nödvändigtvis resultera i arkitektur med ett förutbestämt uttryck, tänkte jag, och blev samtidigt förvånad över min nyss tänkta tanke. Kunde det vara så att jag hade svårt för att acceptera ett förhållningssätt per arkitekt, därför att jag omedvetet generaliserat och menat att det skulle synas utåt och innebära en påtvingad repetitiv begränsning? Ett förhållningssätt skulle kunna vara just detta att medvetet vilja låta sin egen person och stil dominera i så hög grad att alla byggnader man producerar liknar varandra oavsett innehåll och syfte.

Wiktors Kowalski, lektor på Chalmers, beskrev vid en intervju att han uppfattade två motsatta förhållningssätt representerade med begreppen *modus* och *maner*. Där *maner* står för det moderna arkitektur idag handlar mycket om, nämligen att hitta en egen stil eller form, vilket leder till att man kan "rita samma hus hela livet" oberoende av för vilka byggnaden är eller för vilket syfte. I förlängningen hittar man epigoner, efterapare. Mot det står *modus*, ett synsätt på arkitektens uppgift som innebär att

inom ramarna för samhällets värderingar, idéer och beställningen hitta ett eget förhållningssätt. Huvudsyftet är då inte att kasta omkull ramarna utan att utveckla dem. Som exempel nämner Wiktors Michelangelo och Asplund.

ANGREPPSSÄTT

Hur ser det ut om man använder Dyrssens beskrivningar av arkitekturhandlingarna för att förstå olika arkitekters förhållningssätt? Eller, med tanke på Wiktors tolkning av begreppet förhållningssätt, är det kanske snarare angreppssättet jag är ute efter?

Kartläggande och lösningsorienterade handlingar kombineras möjligen oftast med vertikalt tänk, medan explorativa och diskursiva/kritiska handlingar mer använder sig av lateralt tänk. Preferensen kanske är varierande vad det gäller i vilken typ av handling man vill befinna sig i längst, eller vilken man startar i. Det enskilda projektets natur avgör möjligen upplägget i stort, men just hur man växlar mellan de olika typerna av handlingar kanhända är det som skulle kunna beskrivas som angreppssättet?

Catharina Dyrssen kompletterade tankegången och visade på att det kanske är tre olika saker vi talar om: förhållningssättet, angreppssättet och arkitekturhandlingarna. Förhållningssättet skulle då vara ens grundhemvist, utifrån det väljer man sitt angreppssätt vid ett visst projekt och beroende av angreppssättet väljer man i sin tur vilken arkitekturhandling man startar i, vistas längst i, eller varierar mellan.

Då skulle man kunna använda definitionerna på arkitekturhandlingarna för att förstå angreppssättet, medan förhållningssättet mer talar om vilka grundläggande värderingar man har, ungefär som Wiktor beskrev *modus* och *maner*.

TVÅ SIDOR

Ett annat sätt att tala om angreppssättets aspekter fann jag i några texter skrivna i forskningssammanhang. Man talade där om *Mode-1* och *Mode-2*, som två olika sätt av kunskapsproduktion. Där *Mode-1* är det traditionella sättet att vetenskapligt motbevisa en teori för att se om den är falsk; ungefär som det rationella sättet att tänka, medan *Mode-2* beskrivs som en experimentell och innovativ attityd där man ständigt växlar mellan teori och praktik och där en upptäckt och tillämpningen av upptäckten inte kan separeras på det sätt som görs i *Mode-1*. Fredrik Nilsson beskriver i boken *Utforskande arkitektur Mode-2* som en teori av flöden och *Mode-1* som en teori av solida kroppar. *Mode-2* kallas också för en nomadvetenskap som "inte försöker kontrollera utrymmen medelst kalkylering, mättagning eller beräkning, utan hellre utforskande dess mångtydighet genom att resa igenom eller följa materialet utan att reducera dess komplexitet." (Deleuze & Guattari, *A Thousand Plateaus*, egen övers.)

Som Berson. Eller Schön. Var det inte precis så han beskrev den reflekterande handlingen? Flera av författarna jag läst beskriver faktiskt på varierande sätt två olika sidor av kunskapsprocessen. Hur skulle det se ut om de begrepp jag hittills fyndat

grupperades?

Den reflekterande handlingen – lateralt tänkande – inifrånperspektiv – intuition – explorativa och diskursiva, kritiska arkitekturhandlingar – öppnande, divergerande handlingar – Mode 2 – nomadvetenskap – en teori av flöden.

Teknisk rationalitet – vertikalt tänkande – utifrånperspektiv – rationalitet – lösningsorienterande och analyserande arkitekturhandlingar – låsande, konvergerande handlingar – Mode 1 – traditionell vetenskap – en teori av solida kroppar.

Dessa två sidor av tänkesätt och arkitekturhandlingar är snarare ett både-och synsätt än en antingen-eller uppdelning.

GULDET VID REGNBÄGENS ÄNDE

Vad har jag alltså hittat? De lösningsorienterande och analytiska handlingarna med det vertikala tänkesättet på *Mode-1*-sidan, och de explorativa och kritiska handlingarna med det laterala tänkesättet på *Mode-2*-sidan. Till denna uppdelning skulle man också kunna lägga beskrivningen av två kompetenser som samsas med varandra i arkitekten. Å ena sidan ägandet och utökandet av en palett med erfarenheter och kunskaper att plocka från. Å andra sidan förmågan att handskas med en komplex, osäker och föränderlig situation och i den kunna se mönster och dolda kopplingar.

Vi trivs förmodligen bäst någonstans åt det ena eller andra hållet på skalan av verktyg, utgångspunkter, synsätt och angreppssätt som utgör gestaltningsprocessens regnbåge. Men alla rör sig

förmodligen utefter hela regnbågen och blandar de fyra arkitekturhandlingarna och de två tänkesätten allt efter val av angreppssätt.

Varför var ämnet så laddat? Vari ligger tabuet? Det verkar som ett antingen-eller tänk ligger i botten och spökar, kanske trots en medvetenhet och en vilja till ett öppet sinne. Det har pendlat hit och dit i historien, den ena sidan har accepterats och den andra föraktats. När man har försökt sätta ord på det har det blivit antingen eller, som om det fanns en värderingsmotsättning. Pendeln ligger just nu på *Mode-2* sidan. Beroende av om ens hållning är för eller mot *Mode-2*, medvetet eller omedvetet, kanske ord som ”metod” blir laddade.

Arkitektutbildningens upplägg visar ändå att man är överens om blandningen och behovet av de två sidorna. Årskurs ett på Chalmers präglades av övning i det laterala tänkandet och användningen av explorativa och kritiska arkitekturhandlingar. I årskurs två var det minst sagt korvstoppling med fakta och hårda kunskapsbitar där vi fick träna vårt vertikala tänk och öva lösningsorienterade samt analytiska arkitekturhandlingar. Nu generaliserar jag förstås och för att fortsätta med det vill jag beskriva årskurs tre som den del av utbildningen där bitarna faller på plats, och helheten tränas.

Det var inte så enkelt att få tag på orden som jag trodde det skulle bli när jag träffade killen från fyran. Som tur var fanns pusselbitarna här och där i texterna vilka tillsammans gav en alltefter-

som klarnande helhetsbild. Guldett hittade jag till sist. Det fanns inte bara i den ena änden av regnbågen utan jag hittade två skatter. Två sidor av tänk och arkitekturhandlingar, tillsammans bildade en fungerande enhet där det ena är beroende av det andra. ■

KÄLLOR:

- Alexander, C., 1964, *Notes on the Synthesis of Form*.
- Bergson, H., 1914, *Intuition och intelligens*.
- Birgerstam, P., 2000, *Skapande handling, om idéernas födelse*.
- Caldenby, C. och Walldén, Å. (red), 1989, *Jan Gezelius*.
- Campbell-Lange, B-A., 2005, *John Lautner – Disappearing Space*.
- De Bono, E., 1970, *Lateral Thinking, A Textbook of Creativity, på svenska 1984: Tänk kreativt*.
- Deleuze & Guattari, *A Thousand Plateaus*.
- Dyrssen, C., 2006, ”Heterogena iscensättningar”, i Gromark, S. och Nilsson, F. (red): *Utforskande arkitektur*.
- Fisher, T., 2000, *In the Scheme of Things*.
- Janson, U., 1998, *Vägen till verket, studier i arkitekt Jan Gezelius arbetsprocess*.
- Janssen, C., 1996, *Förändringens fyra rum*.
- Linn, B., 1998, *Arkitektur som kunskap*.
- Lundequist, J., 1992, ”Om designteorins uppkomst” i *Nordisk arkitekturforskning 1992:4*
- Lundequist, J., 1995, *Design och produktutveckling. Metoder och begrepp*.
- Nilsson, F., ”Transdisciplinarity and Architectural Design - On Knowledge Production through the Practice of Architecture”, i *Discussing Transdisciplinarity*.
- Nordenstam, T., 1984, ”Ett pragmatiskt perspektiv på datautvecklingen” i Bo Göranson (red): *Datautvecklingens filosofi. Tyst kunskap och ny teknik*
- Nowotny, H., ”The Potential of Transdisciplinarity”, i *Discussing Transdisciplinarity*
- Rosell, G., 1990, Anteckningar om designprocessen.
- Schön, D., 1983, *The Reflective Practitioner, How Professionals Think in Action*.